

О.І. Рекайкіна, М.О. Стефанчук, О.С. Омельчук/ За ред. Є.О. Харитоновна. - Х: ТОВ "Одіссей", 2006. - 552 с.

23. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 1998 р. № 16 "Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України" // Бюлетень законодавства та юридичної практики України. - 1998. - № 8. - С. 106-123.

24. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3 "Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів"

25. Аюева Е.И. Укрепление законности в области охраны брачно-семейных отношений // Советское государство и право. - 1971. - № 8. - С. 30-37.

26. Данилин В.И., Реутов С.И. Юридические факты в советском семейном праве. - Свердловск: Изд. Свердловского ун-та, 1989. - 156 с.

УДК 347.23

Р.О. Машуков

**ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ
СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ
УЧАСНИКАМИ САДІВНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА**

У статті досліджуються теоретичні та практичні питання, які мають значення при здійсненні членами садівницького товариства суб'єктивного права власності. Зосереджується увага на межах щодо здійснення суб'єктивного права власності учасниками садівницького товариства стосовно земельних ресурсів.

Ключові слова: *право власності; суб'єктивне цивільне право; учасник садівницького товариства; межі здійснення суб'єктивного цивільного права.*

В статье исследуются теоретические и практические вопросы, имеющие значение при осуществлении участниками садоводческого товарищества права собственности. Автор акцентирует внимание на пределах осуществления субъективного права собственности участниками садоводческого товарищества по поводу земельных ресурсов.

Ключевые слова: *право собственности; субъективное гражданское право; участник садоводческого товарищества; пределы осуществления субъективного гражданского права.*

The author of the article considers the theoretical and practical issues that are relevant to exercising of (subjective) ownership right by members of horticultural society. The attention is focused on the scope of exercising of (subjective) ownership right by members of horticultural society regarding land resources.

Key words: *ownership right, member of horticultural society, scope of exercising of (subjective) right of ownership.*

Необхідність дослідження правових питань щодо здійснення суб'єктивного права власності учасниками садівницького товариства пов'язана з вирішенням низки проблем, які накопичились у доктрині права й у правозастосуванні. Наприклад, значна частина членів цих організацій не беруть у них безпосередньої участі або не вийшли з них у встановленому порядку. Це створює перепони щодо здійснення суб'єктивного права власності іншими членами садівницького товариства, зокрема, у випадку, коли його здійснення побудоване на взаємодії. Практичне застосування це має при спільному утриманні майна садівницького товариства, безхазяйному ставленні його членів до свого майна, захопленні чи протиправному використанні сусідніх земельних ділянок, їх використанні не за цільовим призначенням та ін.

Правила про здійснення цивільних прав передбачені загальними положеннями цивільного законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 12 ЦК України особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, установлених законом (ч. 2 цієї статті). Проте, здійснення прав пов'язане з виконанням юридичних обов'язків.

У цивільно-правовій доктрині під здійсненням цивільного права розуміється реалізація тих можливостей, які передбачено змістом цивільного права¹, або реалізація його змісту для задоволення інтересу управомоченої особи². З цього приводу Р.О. Стефанчук уточнює, що "здійснення як етап існування та динаміки суб'єктивного цивільного права створює реальну можливість фізичній особі за допомогою встановленого в законі механізму досягти тієї мети, того результату щодо задоволення власного інтересу, які визначаються при наданні їй даного права"³. Звідси, оскільки права та обов'язки членів садівницького товариства у відносинах власності притаманні кожній особі особисто та мають індивідуальний характер, їх обґрунтовано слід вважати суб'єктивними.

Згідно з останніми теоретичними розробками категорії "суб'єктивне цивільне право" воно є наданою особі нормами права мірою можливої поведінки з метою задоволення її законного інтересу, що

¹ Див.: Харитонов Е. О. Гражданское право Украины: учебник / Харитонов Е. О., Старцев А. В., Харитонova Е. И. - [3-е изд., перераб. и доп.]. - Харьков: ООО "Одиссей", 2007. - С. 204.

² Див.: Гражданское право: учебник. Ч. 1 / [под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева]. - М.: Юристъ, 1997. - С. 211.

³ Див.: Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Р. О. Стефанчук; [відп. ред. Я. М. Шевченко]. - К.: КНТ, 2008. - С. 145.

включає в себе правомочності щодо вчинення певної поведінки самою уповноваженою особою, вимоги визначеної поведінки від зобов'язаної особи чи осіб та захисту свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання¹. З огляду на це термін "права" членів садівницького товариства у подальшому буде застосовуватись зі словом "суб'єктивні", що більш точно відображає їх сутність і механізм здійснення.

Як слушно зазначається в цивільно-правовій доктрині, розходження між змістом суб'єктивного права і його здійсненням виявляється насамперед у тому, що перше містить у собі тільки можливу поведінку уповноваженої особи, тимчасом як друге є здійсненням реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворенням цієї можливості в дійсність². Разом із цим, з огляду на контекст цієї роботи, основна увага приділятиметься питанням щодо здійснення права власності членами садівницького товариства. У цьому зв'язку наведемо положення ч. 1 ст. 319 ЦК України, за якими власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. З огляду на відсутність нормативно-правового акта, спрямованого на регламентацію відносин за участю садівницького товариства і його учасників, наразі це майже єдине легально визначене правило щодо здійснення суб'єктивного права власності останніми.

Відносини щодо забезпечення суб'єктивних прав людини і громадянина наразі активно дискутуються в цивілістиці. Не менша увага цій проблематиці приділяється й у суміжних галузях права на дисертаційному рівні, зокрема в екологічному праві³, трудовому праві⁴ та ін.

Правові питання щодо забезпечення суб'єктивних прав учасників садівницького товариства у цивілістиці радянського періоду або були

¹ Див.: Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Р. О. Стефанчук; [вiдп. ред. Я. М. Шевченко]. - К.: КНТ, 2008. - С. 174 - 175.

² Див.: Цивільне право України: Курс лекцій: у 6 т. / [Шинка Р. Б. (кер. авт. кол.), Зайцев О. Л., Мічурін Є. О. та ін.]; за ред. Р. Б. Шинки та В. А. Кройтора. - [2-е вид. випр. та доп.]. - Харків: Еспада, 2008. - Т. 1. - 2008. - С. 190.

³ Див.: Бердихіна В. Л. Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 "Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право" / Бердихіна Вікторія Леонідівна. - Харків, 2005. - 190 с.; Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посібник / Андрейцев В. І. - К.: Знання-Прес, 2002. - С. 201 - 217.

⁴ Див.: Пурей М. М. Право на працю в Україні в умовах ринкової економіки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 "Трудове право; право соціального забезпечення" / Пурей Микола Миколайович. - Харків, 2002. - 173 с.

досліджені в контексті аналізу правового становища садівницького товариства як юридичної особи¹, або мали узагальнюючий та консультативний характер². Тож, наразі в цивільно-правовій доктрині правовим питанням щодо здійснення суб'єктивного права власності учасниками садівницького товариства належної уваги практично не приділяється, що обґрунтовує необхідність проведення цього дослідження та складає його мету.

Здійснення суб'єктивного права власності членами садівницького товариства щодо належного їм майна нерозривно пов'язане зі здійсненням цього ж права садівницьким товариством як юридичною особою. У зв'язку з цим постає питання про розмежування відносин щодо здійснення зазначених повноважень власника з боку різних за правовим становищем учасників цивільних правовідносин. Особливо важливим це видається у випадках, коли члени садівницького товариства ще не мають права власності на певне майно, адже воно належить садівницькому товариству. Між тим вони активно використовують його корисні властивості. Наприклад, огорожа, яка належить садівницькому товариству, використовується як опора для винограду чи квітів, які в'ються. У зв'язку з цим наведемо положення ч. 1 ст. 19-1 Закону України "Про кооперацію", за якою член житлово-будівельного, дачно-будівельного, гаражно-будівельного, житлового, дачного, гаражного чи іншого відповідного кооперативу має право володіння, користування, а за згодою кооперативу - і розпорядження квартирою, дачею, гаражем, іншою будівлею, спорудою або приміщенням кооперативу, якщо він не викупив це майно. Положення цієї статті не застосовується до об'єктів права власності кооперативів, діяльність яких регулюється спеціальними законами (ч. 3 цієї статті). Зміст цієї статті, яка є новелою законодавства про кооперацію³, видається досить важливим для відносин кооперації, адже він спрямований на забезпечення суб'єктив-

¹ Див.: Сунцов В. В. Правовое положение садоводческого товарищества : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право" / Владимир Васильевич Сунцов. - Харьков, 1986. - С. 9.

² Див.: Кутин Е. М. Коллективное садоводство и огородничество / Кутин Е. М. - М. : Юрид. лит., 1974. - С. 24-36; Ярошенко К. Б. Права и обязанности членов садово-огороднических товариществ (В вопросах и ответах) / Ярошенко К. Б. - М. : Знание, 1987. - С. 4 - 11.

³ Див.: Про внесення зміни до Закону України "Про кооперацію" щодо набуття членами кооперативу права власності : Закон України від 4 червня 2009 р. № 1448-VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу до документу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=01&find=1&typ=1>

ного права власності членів сучасних кооперативів. Садівницькому товариству як юридичній особі властиві дві організаційно-правові форми: товариство власників земельних ділянок (організація невідприємницького типу) та підприємницького кооперативу (підприємницька організація)¹. Тож аналіз ст. 19-1 Закону України "Про кооперацію" свідчить про те, що, по-перше, її положення не регулюють відносини щодо здійснення цього права учасниками садівницьких кооперативів, адже в ч. 1 ст. 19-1 зазначеного Закону ці учасники цивільних правовідносин не відзначаються, а ч. 3 цієї ж статті відсилає до положень спеціальних законів, які в досліджуваній сфері наразі не існують. Здається, що законодавець узагалі ігнорує садівництво як соціальний інститут. По-друге, серед усіх наведених у ч. 1 ст. 19-1 Закону України "Про кооперацію" об'єктів права власності земельна ділянка - найважливіший із них - не визначається. Хоча, на наш погляд, вона є майновою основою не тільки садівницького товариства, але й інших видів кооперативів, зокрема дачного кооперативу.

Виходячи з цього, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 19-1 Закону України "Про кооперацію" словом "садівницького" після слова "гаражного" та словами "земельною ділянкою" після слова "розрахунку".

Аналіз положень ч. 1 ст. 319 ЦК України свідчить про те, що суб'єкти права власності, у тому числі й члени садівницького товариства, мають право здійснювати повноваження власника за своєю волею. Цей підхід авторів проекту ЦК України вбачається достатньо слушним з урахуванням того, що у випадку, коли певний суб'єкт права власності не може через якісь об'єктивні обставини здійснювати належне йому суб'єктивне право за власною волею, питання про здійснення такого права ставиться під сумнів. У зв'язку з цим зазначимо таке. Відповідно до ч. 4 ст. 81 ЗК України землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню. У земельному законодавстві існує схожа за підходом стаття, що спрямована на регулювання відносин власності стосовно цієї категорії земель за участю юридичних осіб-іноземців. Так, за положеннями ч. 4 ст. 82 ЗК України землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом року. Рациональність змісту зазначених статей ЗК України, на наш погляд, не викликає сумнівів. Проте, земельна ділянка для садівництва як об'єкт

¹ Див.: Машуков Р.О. Право власності садівницького товариства та його членів : монограф. / Р.О. Машуков. - Луганськ, СПД Резніков В.С., 2011. - С. 71.

права власності садівницького товариства і його членів відноситься до земель сільськогосподарського призначення. Тож положення наведених статей земельного законодавства поширюватимуться на можливі випадки набуття права власності на земельні ділянки для садівництва іноземним суб'єктивним складом. При цьому є загально-відомим, що спадкові відносини є підставою набуття права власності на певну річ або їх систему. Таким чином, якщо громадянин іноземної держави або особа без громадянства отримують земельну ділянку для садівництва в спадщину, то вони набувають право власності на неї. Разом із цим, якщо використовувати термінологію ч. 1. ст. 319 ЦК України, ці учасники цивільних правовідносин не можуть здійснювати вже належне їм суб'єктивне право власності "за своєю волею" в тому разі, коли вони не бажають відчуження цього майна. Правове регулювання цих відносин стосовно до наведеного випадку "не покращується" навіть тим, що земельним законодавством не передбачено способів відчуження цих земельних ділянок. У тому числі межі щодо здійснення права власності на земельну ділянку як загальний об'єкт цивільних прав також не закріплено в ЦК України.

Треба звернути увагу ще на один аспект. За ч. 3 ст. 319 ЦК України всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Але ж, як свідчить аналіз ч. 4. ст. 81 і ч. 4 ст. 82 ЗК України, громадяни - власники земельних ділянок для садівництва мають більше прав щодо здійснення суб'єктивного права власності стосовно цього об'єкта права, ніж іноземці та особи без громадянства.

Виходячи з наведеного, можемо констатувати, що встановлені на легальному рівні межі здійснення учасниками садівницького товариства суб'єктивного права власності на земельну ділянку для садівництва суттєво впливають на можливість здійснення цього ж права іншими учасниками цивільних правовідносин. Необхідність відображення системи цих меж у національному законодавстві, яке регламентує відносини щодо здійснення зазначеного суб'єктивного права, підтверджується позицією стосовно договірних цивільних відносин, згідно з якою "здійснення суб'єктивних цивільних прав як елемент механізму правового регулювання ... є правомірним лише в тому разі, коли воно узгоджується із встановленими законодавством межами"¹. Залишається додати до неї слова "та обмеженнями". Виходячи з цього, пропонуємо доповнити зміст ч. 1 ст. 319 ЦК України "за винятком випадків, уста-

¹ Див.: Погрібний С. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / С. Погрібний // Вісник Академії правових наук України. - 2008. - № 3 (54). - С. 179.

новлених законом" після слів "за своєю волею". Також бачиться доцільним доповнити зміст ч. 3 ст. 319 ЦК України словами "якщо інше не передбачено законом" після слів "своїх прав" у кінці речення. Видається, що цей підхід сприятиме якісному правозастосуванню в галузі здійснення учасниками садівницького товариства суб'єктивного права власності на земельну ділянку для садівництва.

Сутність та значення сучасних садівницьких товариства як юридичних осіб значно змінилась порівняно з тими, що існували за радянських часів. Тож наведений перелік правових проблем, які наразі існують у галузі відносин за участю садівницьких товариств, на жаль, не є вичерпним. Видається, що однією з головних причин цьому є те, що правове регулювання досліджуваних відносин не забезпечується наразі з позиції самостійного нормативно-правового акту. Норми решти нормативно-правових актів, що спрямовані на регулювання цих відносин, які містяться, зокрема, у ЦК та ЗК України, мають загальний характер та не здатні передбачити специфіки відносин за участю садівницьких товариств.

У 2009 році у відповідні інстанції автором була надана частина проекту Закону України "Про садівницькі товариства", зміст якої стосувався правового становища садівницького товариства як юридичної особи, особливостей відносин власності у його складі, розглядуваного у межах цієї роботи аспекту тощо. Проте, з цього часу у законотворчій практиці мав місце лише проект Закону України "Про садові товариства"¹, який з позиції забезпечення та захисту суб'єктивних прав учасників таких організацій не витримує критики. Виходячи з цього, дослідження відносин за участю садівницького товариства та його членів, удосконалення їх правового регулювання становить перспективу подальших досліджень.

УДК 347.635:347.637

Л.В. Красицька

■ **ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВА
БАТЬКІВ І ДИТИНИ НА КОНТАКТ**

Досліджуються проблемні питання здійснення та захисту права батьків і дитини на контакт. Право на контакт матері, батька і дитини включає в себе право на спілкування між собою, право доступу та право

¹ Див.: Про садові товариства: проект Закону України № 5533 від 19 січня 2010 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу до документу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36860